

Ördögh Tibor

Szerbia külpolitikájának változása az orosz–ukrán háború hatására¹

Első munkanapomon ebédszünetben ismerkedtem meg Misivel a Nemzeti Közszerológati Egyetemen. Első beszélgetésünk során kiderült, hogy ugyanazon a tanszéken dolgozunk, majd felajánlotta a „szobatársi” lehetőséget. Így kerültünk 2016 és 2019 között egy irodába, ahol számos aktuálpolitikai kérdésről osztottuk meg véleményünket, ismertük meg egymás történeteit, hétköznapi családi eseményeit. Bár 2019-től már elsodródtunk egymástól, mindig is jó szívvel emlékszem vissza a „könyvtárszobában” töltött évekre.

Bevezetés

Szerbia Oroszország legfontosabb balkáni partnerének számít, aminek történelmi, gazdasági és politikai okai egyaránt vannak. A nyugat-balkáni állam azonban az Európai Unióba történő integráció következtében köteles cselekedeteit összehangolni a közösségi elvárásokkal, így a külpolitika területén is harmonizációra van szükség. Az EU szankciói csak az EU tagországai és azok számára kötelező érvényűek, akik úgy döntenek, hogy csatlakoznak ezekhez a büntetőintézkedésekhez – közölte az EU szóvivője, hozzátéve: az uniós csatlakozásra váró országokkal szemben elvárás, hogy fokozatosan összehangolják kül- és biztonságpolitikájukat az EU-val, s ez vonatkozik Szerbiára is.²

Az orosz–ukrán háború kitörésekor, 2022. február 24-én Szerbia igen nehéz helyzetbe került, mivel eleddig hintapolitikát folytatott Kelet és Nyugat között. Az Európai Unió tisztviselői azonban világossá tették Aleksandar Vučić számára,

¹ A tanulmány kéziratának lezárására 2022. május 24-én került sor, így az abban foglaltak az adott időszak tükrében értelmezendők.

² SZMSZ 2022b.

hogy új korszak következik, mivel elvárás az oroszokkal szembeni szankciós politika alkalmazása a tagjelölt országok számára is. Szerbia elnöke azonban kijelentette, hogy nem hajlandó követni a nyugati elvárásokat, és ellenáll a nyomásgyakorlásnak. Tanulmányomban arra világítok rá, milyen kapcsolat fűzte a szerbeket az oroszokhoz, illetve az európai integrációhoz, majd bemutatom az elmúlt hónapok szerb külpolitikai lépéseit; végül pedig a lehetséges irányokat elemzem.

Külpolitikai előzmények

Témánk szempontjából fontos meghatározni azokat az irányokat és hatásokat, amelyek napjainkig alakították Szerbia külkapcsolatait, nevezetesen az Oroszországhoz fűződő klasszikus viszonyt, illetve a nyugati integrációs lehetőséget.

A szerb–orosz kapcsolatok

Az orosz és a szerb nép szimpátiáját gyakran szokás leegyszerűsíteni a közös ortodox hitre és a szlávsághoz való tartozásra, azonban fontos látnunk, hogy ennél mélyebb történelmi hagyományok is meghúzódnak a háttérben. A 19. század eleji törökellenes szerb felkelések időszaka jelenti az origót a két nép közötti viszonyban. A szerbek 1804-ben kezdődött függetlenségi mozgalmát ugyanis már az oroszok is támogatták. Ennek a vezetője volt Đorđe Karadžorđe, aki a Karadžorđević-dinasztia alapítója. A lázadás összeomlása után Ausztriába menekült, ám az Oszmán Birodalom kiadatási kérelme ellenére inkább Oroszországnak adták őt ki az osztrákok. 1815-ben viszont újabb oszmánellenes lázadás tört ki, vezetője Miloš Obrenović lett, az Obrenović-dinasztia alapítója. 1817-től kezdetét vette a két dinasztia harca, amely mögött az oroszok és a Habsburgok vetélkedése is megtalálható. Az Obrenovićok politikája az Osztrák–Magyar Monarchia pártját fogta: Szerbia és a Monarchia viszonya nagyon közeli volt, a szerb gazdaság működése csak az osztrák–magyar piaccal volt elképzelhető. A Karadžorđevićek viszont oroszpártiak voltak, és velük kívántak fontos politikai és gazdasági kapcsolatokat fenntartani. A véres vetélkedésből 1903-ban a Karadžorđević-dinasztia került ki győztesen, így az oroszokkal fennálló kapcsolatok elmélyítése történt az elmúlt évszázadban.

A szerb identitás kialakításában is fontos szerepet kapott az orosz birodalmi múlt és segítség a lázadás időszakában. Mivel a nemzeti ébredés és a függetlenségi időszak egybeesett, így létezik legenda a szerb nemzeti trikolor választására

vonatkozóan is. Mivel a szerb csapatok segítséget kaptak az orosz cártól, hálából az orosz színeket szerették volna megjeleníteni harci lobogójukon, viszont hazatérve elfelejtették a fehér-kék-piros színek kombináció helyes sorrendjét, ezért más sorban, de ugyanazon színek jelentek meg a szerb lobogón.

A délszláv állam Szovjetunióval fennálló kapcsolatai igen változékonyak voltak. A két világháború közötti időszakban – a királyi család kapcsolódása révén – megmaradt az oroszpártiság; ebben az időszakban inkább a belső feszültségeken volt a hangsúly. A II. világháború után közvetlenül a szovjet–jugoszláv viszony kitűnőnek tekinthető, mivel azonos szocialista-kommunista ideológia legitimálta a hatalmukat. Ugyanazon lenini önrendelkezés elvére hivatkozva hozták létre saját föderációjukat és igyekeztek a világkommunizmus eléréseért küzdeni. 1948-ban azonban szakításra került sor, Sztálin ugyanis féltékennyé vált Titóra a regionális hatalmi harcban. Ezután a rendszerváltások időszakáig kiegyensúlyozott, de nem felhőtlen kapcsolat jellemezte a két országot.

Az 1990-es évek délszláv háborúi a szerb társadalomban érdekes reflexeket hívtak újra elő. Mivel az 1991–1995 között zajló, jugoszláv örökségért folytatott háború idején a horvátok és bosnyákok mellett a Nyugat volt az, amely felszólalt, a szerbek az oroszok felé fordultak. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában történő támogatáson túl azonban gazdasági helyzetéből adódóan Oroszország nem tudott nagy segítséget nyújtani a szerbeknek; katonai vagy gazdasági segítségről nem beszélhettünk, „csupán erkölcsi” támogatásról. A koszovói háború részben hasonló történeti keretben zajlott, Borisz Jecsin orosz elnök véghajrájával. Vlagyimir Putyin hatalomra kerülésével 2000-től azonban megváltozott a helyzet. Az új elnök fontos külpolitikai játékba kezdett az új évezredben, így Koszovó kérdése többször is előkerült, és mindmáig Szerbia mögött az oroszok a legnagyobb támogatói az egykori tartomány el nem ismerésének. Szerbia kampányt is folytat a világ államai között annak érdekében, hogy vonják vissza Koszovó elismeréséről szóló döntéseiket, ezért általában Oroszország nyújt valamilyen kedvezményt cserébe az érintett államnak.

Napjaink gazdasági kapcsolatait vizsgálva világossá válik, hogy nem Oroszország Szerbia legfontosabb gazdasági partnere. Ez azonban az ország médiaviszonyai között egyáltalán nem egyértelmű, mivel politikai okokból az orosz viszony felül van reprezentálva, amit a közvélemény-kutatási eredmények is alátámasztanak majd a tanulmány későbbi részében. Szerbia exportpartnerei között 2021-ben Oroszország a hatodik helyen végzett 3,9%-os részesedéssel (1. Németország 13%; 2. Olaszország 8,5%; 3. Bosznia-Hercegovina 7,2%; 4. Románia 5,5%; 5. Magyarország 5%).³ 2012-ben

³ TradingEconomics [a].

még az ötödik helyen volt Oroszország 7,5%-os részesedéssel (1. Németország 11,8%; 2. Bosznia-Hercegovina 9,8%; 3. Olaszország 9,4%; 4. Románia 8,5%).⁴ Mint látható, az export tekintetében a felére esett vissza a kereskedés a két ország között. A szerbiai importot tekintve 2021-ben Oroszország a negyedik legfontosabb partner 5,3%-os részesedésével (1. Németország 13%; 2. Kína 13%; 3. Olaszország 8,1%).⁵ 2012-ben a második legfontosabb importőrnek számítottak az oroszok 10,2%-os részesedésükkel (1. Németország 11,1%; 3. Olaszország 9,3%; 4. Kína 7,4%; 5. Magyarország 5%).⁶ Így az eltelt időszakban itt is feleződést láthatunk az orosz behozatal tekintetében. A gazdasági kapcsolatokból tehát leszűrhetjük, hogy az elmúlt évtizedben a kereskedelmi részesedések a felére estek vissza, míg ez a politikai-társadalmi kapcsolatokban nem tükröződik.

2022 májusában közvélemény-kutatás keretében megkérdezték a szerb társadalmat az oroszokkal kapcsolatos szankciók támogatottságáról.

„A válaszadók 82,1%-a mondta azt, hogy ellenzi az oroszok elleni szankciókat, 6,9% támogatná azokat, míg 11%-nak nincs véleménye ezzel kapcsolatban. A lakosok azt válaszolták, hogy követik az Ukrajnában zajló eseményeket. A felmérésben részt vevők 49%-a szerint Oroszország joggal teszi azt, amit tesz, míg Ukrajnát 6,1% támogatja. 24% nem adott választ, 21% szerint viszont senki nem hibáztatható.”⁷

A szerb–EU kapcsolatok⁸

Szerbia és az Európai Unió politikai és gazdasági kapcsolatai az 1970-es évekre datálódnak, ugyanis Jugoszlávia és az Európai Közösségek előbb három, 1973-ban pedig öt évre szóló kereskedelmi egyezményt írt alá. Jugoszlávia szétesése után a korábban megkötött egyezményeket felbontották, a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (*Savezna Republika Jugoslavija*, JSZK) a háború következtében elszigetelődött a nemzetközi közösségtől, az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatai kimerültek a Szerbiával szemben elfogadott szankciókban. Az EU, a nagyhatalmak és számos nemzetközi szervezet

⁴ BERENCSI 2013: 9.

⁵ Trading Economics [b].

⁶ BERENCSI 2013: 10.

⁷ Politika.rs 2022.

⁸ ÖRDÖGH 2019.

a térség stabilitását az 1995 decemberében elindított Royaumont-folyamattal kívánta biztosítani. Az EU kidolgozta saját stratégiáját is, amely 1996. január 26-tól a regionális megközelítés kereteiben valósult meg. A koszovói konfliktus következtében Szerbia egyik stratégiában sem működött közre, így az Európai Unióhoz fűződő kapcsolata továbbra is negatív volt, az országgal szemben fenntartott szankciókban merült ki. Az EU a térség stabilizálása érdekében további lépéseket kívánt tenni, ezért 1999-ben újtára indította a stabilizációs és társulási folyamatot (*Stabilisation and Association Process, SAP*), amely „az európai struktúrákba való teljes integráció perspektíváját” nyújtotta a térség országainak, és ennek következtében új szerződések aláírására került sor stabilizációs és társulási megállapodás (*Stabilisation and Association Agreement, SAA*) néven. Az SAP-ben a JSZK kezdetben nem vett részt, viszont Slobodan Milošević 2000. október 5-i bukását követően az egyezmény tagjává vált, mivel az új hatalmi elit prioritásként kezelte az európai integrációt. 2000. október 9-én az Általános Ügyek Tanácsa feloldotta a JSZK-val szembeni szankciókat (kivéve a Milošević személyére és környezetére vonatkozókat). A döntés eredményeként megszűnt az olajembargó és a légi közlekedés tilalma, továbbá kiterjesztették Jugoszláviára is a CARDS programot, valamint az Európai Újjáépítési Ügynökség tevékenységét, illetve kezdeményezték, hogy vonják be a stabilizációs és társulási folyamatba. Az új jugoszláv elnököt, Vojislav Koštunicát meghívták az Európai Unió csúcstalálkozójára Biarritzba, ami szimbolikusan véget vetett Szerbia Európától való elszigeteltségének 2000. október 16-án. 2000. november 24-én a zágrábi csúcstalálkozó zárónyilatkozatában az új elnök megerősítette a feirai dokumentumot, ezáltal a JSZK is csatlakozott a stabilizációs és társulási folyamathoz, valamint potenciális tagjelöltként számoltak országával.

A Szerbia és az Európai Unió kapcsolatában mérföldkőnek számító első nagy nemzetközi találkozót 2003. június 19–20. között rendezték Thesszalonikiben, ahol az állam- és kormányfők hitet tettek a nyugat-balkáni államok jövőbeli tagsága mellett, és megerősítették, hogy potenciális tagjelölt országnak tekinthetők. Ez a szerbiaiakat reménnyel töltötte el, az EU-ba való belépést a megkérdezettek 72%-a támogatta, sőt 2004 áprilisára ez az arány 78%-ra emelkedett. 2008. április 29-én Szerbia aláírta az Európai Unióval a stabilizációs és társulási megállapodást Luxembourgban, és újfent ígéretet tett arra, hogy együttműködik a Hágai Nemzetközi Törvényszékkel.

2009. december 22-én Stockholmban Szerbia benyújtotta a tagság iránti kérelmét az Európai Unióhoz. Az ország nemzeti integrációs tervét a kormány még 2008. október 9-én fogadta el, amellyel a tagjelöltség megléte nélkül az európai

elkötelezettséget kívánták demonstrálni. Hosszú tárgyalássorozat eredményeként a 2013. decemberi döntés után, amely szerint Szerbia megkezdheti a csatlakozási tárgyalásokat, 2014. január 21-én az Európai Unió megnyitotta a csatlakozásról szóló első kormányközi konferenciát. A tárgyalások során az uniós országok és a tagjelölt ország kormánya közötti kormányközi konferenciákon kezdetét vette az uniós joganyag és a tagjelölt ország jogharmonizációjának áttekintése. A joganyagot 35 fejezetbe sorolták be, amelyeket sorra nyitnak meg, és külön vizsgálódás tárgyát képezik. Ivica Dačić szerb miniszterelnök a brüsszeli sajtótájékoztatón vázolta Szerbia tervezett irányát a jövőre nézve, amely szerint 2018-ra minden EU-s követelményt teljesítenek, és 2020-ra teljes jogú tag kíván lenni.

Szerbia tárgyalási fordulóit nagyon lassan haladtak az elmúlt években. Napjainkra 22 fejezetet sikerült megnyitni, és két fejezetet ideiglenesen lezárni.⁹ Korábban az ország csatlakozási dátumaként 2025-öt jelölték meg, azonban érezhető, hogy ez a céldátum tarthatatlan. Az EU támogatottsága is lecsökkent napjainkra, remélhetőleg átmeneti jelleggel. „Csak minden harmadik állampolgár szeretne felvételt nyerni az Európai Unióba, míg a megkérdezettek 44 százaléka inkább az integráción kívül képzelel el országát jövőjét.”¹⁰

A szerbiai külpolitika jellemzői a háború kitörésétől

A háború kitörésekor a Nyugat igyekezett egységesen fellépni Oroszországgal szemben, így az Amerikai Egyesült Államok, valamint az Európai Unió is azonnali elítélő nyilatkozatot bocsátott ki. A tagállamok állam- és kormányfőit tömörítő Európai Tanács 2022. február 24-én rendkívüli ülést tartott, amely után kiadott következtetésekben elítélte az orosz agressziót, illetve további szankciók elfogadására tett javaslatot.¹¹ A szankciók köre az alábbi területekre terjedt ki: pénzügyi ágazat, energia- és közlekedési ágazat, kettős felhasználású termékek, exportellenőrzés és -finanszírozás, vízümpolitika, további orosz személyek jegyzékbe vétele, új jegyzékbe vételi kritériumok.¹²

A tagjelölt Szerbia azonban a történelmi, testvéri kapcsolatok miatt nem vette át az EU szankciós politikáját, azt hangsúlyozta, hogy „nincs meggyőződve arról, hogy a korlátozó intézkedések jelentik a helyes utat, és hogy teljes mértékben igazodni fog

⁹ Vajdaság Ma 2021.

¹⁰ SIPOSHEGYI 2022.

¹¹ Európai Tanács 2022.

¹² Európai Tanács 2022.

az EU összes külpolitikai döntéséhez, amint csatlakozik a blokkhoz”.¹³ A régióban egyébként egyedül Szerbia nem ítélte el azonnal Oroszországot, és nem vezetett be szankciókat. Az összes többi potenciális és tagjelölt ország ezt meglepte egytől egyig. Mindezt tetézte, hogy eddig sem volt túl hatékony a szankciókhoz való csatlakozása a szerbeknek, ez az igazodási arány alig éri el a 60%-ot, ami igen nagy lemaradás a térség többi országához viszonyítva. Az Európai Unió eközben kettős játékot játszott Szerbiával, mivel nyíltan nem került elő a szankciós politika hiánya, sőt dicséretet is elhangzottak még ekkor, azonban érezhetően erősödött a diplomáciai nyomás is Szerbia felé a Nyugat részéről.

Aleksandar Vučić szerb elnök 2022. február 25-én intézett televíziós beszédet a néphez, amelyben kifejtette, hogy „Szerbia nem csatlakozik az Oroszország elleni szankciókhoz, ez sem politikai, sem gazdasági szempontból nem elemi érdeke az országnak”.¹⁴ Miként fogalmazott, Szerbia támogatja Ukrajna területi egységét, és annak megsértését hibás lépésnek tartja. A béke és a stabilitás kulcsfontosságú Szerbia számára. Felhívta a figyelmet arra, hogy a napokban nagy nyomásnak volt kitéve, az államvezetés azonban igyekezett hideg fejjel véleményt alkotni. Az orosz pártiságáról ismert Ivica Dačić (a Szerb Szocialista Párt elnöke) házelnök véleménye szerint „Szerbiának a saját érdekeit kell szem előtt tartania”. Mint mondta, Szerbiának nem szabad csatlakoznia az Oroszországgal szembeni szankciókhoz, mert azok az országok, amelyek ezt követelik most Belgrádtól, 1999-ben, amikor a NATO Jugoszláviát bombázta, nem segítettek. Fenn kell tartani a jó kapcsolatot az Európai Unióval, de Oroszországgal és Kínával is, mert ha Moszkva és Peking nem védi meg Szerbiát, akkor senki sem fogja. Kiemelte: Brüsszel azt várja Szerbiától, hogy szankciókat vezessen be, Oroszország pedig valószínűleg azt várja el, hogy elismerjük és megdicsérjük mindazért, amit tett. „Nekünk nem az a szerepünk, hogy Oroszországgal vagy Ukrajnával háborúzzunk, vagy hogy egyikőjük mellé álljunk a másikkal szemben. Az a szerepünk, hogy azt nézzük, ami a számunkra a legjobb”¹⁵ Itt már érezhetővé válik Szerbia kettős beszéde a háborúval és az abban részt vevőkkel szemben.

Nem maradt el az orosz fél „köszönete sem”, mivel Alekszandr Bocan-Harcenko, Oroszország belgrádi nagykövete kifejtette, hogy Oroszország tiszteletben tartja Szerbia nemzeti érdekeit, megérti, hogy nyomás alá helyezték annak érdekében, hogy vezessen be szankciókat Moszkva ellen, de Moszkva nem követel semmit sem

¹³ JOZWIAK 2022.

¹⁴ 168/MTI 2022.

¹⁵ 168/MTI 2022.

Szerbiától.¹⁶ Az EU részéről Vladimír Bilčík, az Európai Parlament szerbiai jelentéstevője szerint „[m]indenkinek meg kell értenie, hogy Szerbia állásfoglalása, amely szerint nem csatlakozik az Oroszország elleni EU-s szankciókhoz, döntő hatással lesz az Európai Unió és Szerbia széleskörű kapcsolataira is”.¹⁷

2022. március 2-án az ENSZ-közügyülés határozatot fogadott el, amelynek értelmében Vlagyimir Putyin nyílt háborút indított Ukrajna ellen a „különleges katonai műveletnek” nevezett akcióval. A rendkívüli ülésen a 193 tagállamból 141 megszavazta a határozatot, 35-en tartózkodtak, 5-en pedig nemmel szavaztak; Szerbia igennel szavazott a határozathozatalkor.¹⁸ Ez volt az első olyan lépés, amelyben az állam Oroszország-ellenes döntést hozott.

Fontos megjegyezni, hogy Szerbia vált az egyetlen európai állammá, amely fenntartotta a légi közlekedést a két ország között. Mivel a szankciós csomagok kiterjedtek az európai légtérzárásra is az orosz repülőkkal kapcsolatban, egyetlen alternatív megoldás maradt a Belgrádba történő utazás, majd onnan az EU államaiba történő továbbhaladás. Az Air Serbia a szankciók ellenére továbbra is szállított orosz utasokat, és március első hetében 50%-kal nőtt a foglalási igény a légitársaság gépeinek férőhelyeire az Oroszországot elhagyni kívánók körében a háború előtti időszakhoz képest, ezzel az oroszok negyedik legkedveltebb úti céljává lépett elő a szerb főváros.¹⁹

Szerbiában mindeközben általános választásokat tartottak, így a kampány közepén megjelent új témaként az orosz–ukrán háború is. Március 5-én orosz szimpatizánsok megtartották első tüntetésüket II. Miklós orosz cár emlékműve előtt, ahol kiálltak Vlagyimir Putyin és az Ukrajna ellen megindított orosz invázió mellett. Szerbia számára ez nagy lehetőség lehet arra, hogy rajta keresztül lehessen ismét kereskedni az oroszokkal: Belgrádnak vannak európai uniós csatlakozási szándékai, jó a kereskedelmi kapcsolata több EU-s országgal, és megbízható, stabil devizával rendelkezik.²⁰

Április közepéig szinte fel sem merült újra az EU részéről a szankciók kérdése, ugyanis a szerbiai kampány a véghajrába érkezett, és várni kellett a választási eredményekre. Az ország irányításában változás nem történt, így Aleksandar Vučić újabb öt évre megtarthatja köztársasági elnöki tisztségét, valamint pártja szerezte meg a legtöbb mandátumot, azonban támogatottsága csökkent. Az eredményeket

¹⁶ SZMSZ 2022a.

¹⁷ SZMSZ 2022b.

¹⁸ Hvg.hu 2022.

¹⁹ AMBRUS-NAGY 2022.

²⁰ SZABÓ 2022.

elemezve levonhatjuk azt a következtetést, hogy azon szervezetek szerepeltek jól, és kerültek be újra a parlamentbe, amelyek Oroszország mellett kiálltak. A Remény Koalíció 15, a Fogadalomtevők Szerb Pártja és a Dveri Mozgalom 10-10 mandátumot szerzett.²¹ A választás utáni héten már sorra jelentek meg a bírálatok a különböző tisztségviselőktől. Először április 11-én a horvát külügyminiszter emelte fel a szavát, hogy Szerbia viselkedése a témában tarthatatlan, Radman Grlić az uniós miniszterek ülésén kérte számon, hogy a szankciókhoz való közeledés miért nincs napirenden.²² Április 12-én Annalena Baerbock német külügyminiszter fejtette ki, hogy „[h]a csatlakozni szeretne az Európai Unióhoz, akkor Szerbiának szankciókat kell bevezetnie Oroszországgal szemben az ukrajnai agresszió miatt”.²³ A fokozódó nyomásgyakorlást a szerb államfő is érezte, ugyanis megkezdődött a lakosság „puhítása”. „Szerbián hatalmas a nyomás. Szankciókkal fenyegetik, a befektetők kivonulhatnak és az uniós integráció is leállhat.”²⁴

Április második felében a háttéralkuk tétje megemelkedett Szerbiával kapcsolatban, ismét bekerült a képbe Koszovó. Karen Donfried, az amerikai kormány európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes államtitkára április 25-én Prishtinába, másnap pedig Belgrádba látogatott annak érdekében, hogy Koszovó elismeréséről tárgyaljon a felekkel. Ezt megelőzően három amerikai szenátor, Chris Murphy, Jeanne Shaheen, valamint Thom Tillis előkészítő látogatásokat tartott.²⁵ Meg nem erősített információk szerint az amerikai diplomáciának az volt a célja, hogy rávegye Aleksandar Vučićot Koszovó elismerésére. Amennyiben ugyanis ez megtörténne, akkor Moszkva elveszítene minden olyan érvet, amelyet eddig Ukrajnával szemben használt. A szerb államfő a jelek szerint nem volt hajlandó ekkora áldozatot hozni, mivel ez politikai pályafutása végét jelentené.

Úgy tűnik, a német kormány is, szakít a korábbi merkeli megengedő állásponttal, ugyanis a Bundestag elfogadta a *Béke és szabadság védelme Európában – Ukrajna átfogó támogatása* elnevezésű záradékot, amely közvetve azt mondja, hogy Szerbiának választania kell, hiszen ha nem támogatja az Oroszország elleni szankciókat, akkor elveszti az Európai Unió felől érkező nem csekély pénzügyi támogatást.²⁶ A számítások szerint mintegy 200 millió eurós éves összeget érintene a felfüggesztés. Bár hasonlóra még nem került sor korábban, a gazdasági veszteségen túl a politikai

²¹ CSORBA 2022.

²² SZMSZ 2022c.

²³ SZMSZ 2022d.

²⁴ Euronews 2022.

²⁵ Magyar Szó 2022.

²⁶ SZMSZ 2022e.

kapcsolatok befagyasztása és az európai integráció lassulása is következményként megjelenhet.

A sajátos érvelésbe Ana Brnabić ügyvezető szerb kormányfő is beszállt, véleménye szerint az ukrain háborút illetően Szerbia hozzáállása volt a „legbátrabb és legelvszerűbb”.

„Szerbia nemcsak arról döntött, hogy a saját útját járja, hanem olyan úton, ami a nemzetközi jog valamennyi normájával összhangban áll. Hogyha tiszteletben tartják egy ország területi integritását, akkor tiszteletben kell tartani az összes nemzetközileg elismert ország területi egységét is. [...] Amikor a nagyhatalmak válogatnak, hogy az ENSZ határozatai közül melyiket fogják tiszteletben tartani és melyiket fogják teljesen megsérteni, akkor olyan világrend jön létre, ahol az erő uralkodik. Oroszország ma azt teszi, amit más országok tettek velünk 1999-ben és 2008-ban. Ugyanazokat szövegeket hangoztatják, hogy meg kellett támadniuk minket, hogy megelőzzék a népiertást – mutatott rá a kormányfő.”²⁷

A szerbiai külpolitika lehetséges irányai és hatása

Amint láhattuk, a szerbiai vezetés lépései kettősséget mutattak az elmúlt időszakban az orosz–ukrán háború nyomán bevezetendő szankciókat illetően. A továbbiakban a lehetséges jövőbeli külpolitikai irányokat kívánom röviden összegezni.

Az első opciót az Európai Uniótól történő elfordulás jelentheti. Szerbia kapcsán gyakran előkerül, hogy az európai integrációért cserébe elismerné-e Koszovó függetlenségét. A korábban említett közvélemény-kutatás során erre is rákérdeztek a szerbiai polgárok körében. A válaszadók mindössze 5%-a mondta azt, hogy Koszovót az európai uniós tagságért cserébe el kellene ismerni, míg a válaszadók mintegy 85%-a ellenzi ezt a lehetőséget.²⁸ A szerb–oros „testvériség” akár elvezethet odáig, hogy a nyugati nyomásgyakorlás teljesen kudarcot vall, és visszajára fordul az eredeti terv. A Nyugat nem hiába óvatos a Szerbiának szánt nyilatkozatok kapcsán, és az Amerikai Egyesült Államok vagy az Európai Unió is megengedő álláspontot követ. Szerbia polgárai kiábrándultak az EU-ból, mivel úgy érzik, hogy a bővítés hitelessége elveszett, túl régóta hitegetik őket a belépés lehetőségével. Ezzel szemben a válságok más fókuszba helyezik a csatlakozás menetét. Míg egyes tagállamok – köztük Magyarország is – a mielőbbi szerbiai belépést szorgalmazza, addig az EU a jelenlegi helyzetben rossz

²⁷ SZMSZ 2022f.

²⁸ Politika.rs 2022.

üzenetet küld a szerbek számára azzal, hogy nincs előrehaladás a csatlakozásukban. Gazdasági szempontból nem érné meg az országnak az elfordulás az EU-tól, mivel a legnagyobb kereskedelmi partnerének számít. Szerbia jelentős mértékben profitált az EU-val való kereskedelmi és gazdasági integrációból. Az EU hagyományosan Szerbia legfontosabb kereskedelmi partnere, amely 2021-ben Szerbia teljes kereskedelmének több mint 60%-át adta. Az EU-ba irányuló szerb export értéke több mint négyszeresére nőtt: a 2009-es közel 3,2 milliárd euróról 2021-re csaknem 14 milliárd euróra. Az EU-ból érkező import mértéke pedig 2021-ben meghaladta a 16 milliárd eurót.²⁹ Az EU-ból érkező közvetlen külföldi befektetések (FDI) a Szerbiába érkező összes FDI közel 68%-át tették ki 2010-től 2020-ig.

A második irányt az oroszokkal történő szakítás jelentheti. Az oroszokkal fennálló kapcsolat esetében inkább beszélhetünk a politikusok által fenntartott és magasztalt kapcsolatról, mintsem jóbaráti viszonyról. A szerb politikai vezetést kettősség jellemzi ebben a kérdésben. Míg Aleksandar Vučić nem tartozik Putyin szűkebb köréhez, addig Ivica Dačić egyértelmű barátként jelenik meg. Ezt éreztük a korábbi fejezetben is, viszont fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy az energetikai tárcát általában szocialista párti politikus irányítja, ami nem véletlen. A szerbek és az oroszok között már korábban is voltak nézeteltérések. 2019 őszén a szerb elnök rendkívüli sajtótájékoztatón jelentette be, hogy a szerbiai hírszerzés széles körű orosz kémtevékenységet leplezett le. Régóta volt együttműködés orosz kémek és a szerb hadsereg tagjai között.³⁰ Az sem újkeletű hír, hogy a niši Orosz–Szerb Humanitárius Központ orosz titkosszolgálati háttérrel rendelkezik.³¹ A két ország között nagyobb problémát az energetikai szankciókhoz történő csatlakozás jelentene. „Szerbia energiahordozó-ellátása egyelőre megoldott, és kellő tartalékokkal is rendelkezik, de a jövőben választ kell találni arra a problémára, hogy a földgáz 100 százalékban Oroszországból szerzik be.”³² 2021 novemberében Aleksandar Vučić köztársasági elnök Vlagyimir Putyin orosz elnökkel folytatott tárgyalása után megállapodtak abban, hogy a gáz ára a következő fél évben nem haladja meg a 270 dollárt, ami igen baráti árnak számított.³³ Ezt megelőzően Belgrád 1000 köbméterenként 350 dollárt fizetett az orosz gázért.³⁴ Ehhez a szankciós csomaghoz történő csatlakozás tehát megviselné a szerbiai gazdaságot. Úgy tűnik,

²⁹ EU in Serbia [é. n.].

³⁰ SZMSZ 2019.

³¹ Népszava 2017.

³² KOMÓCSIN 2022.

³³ Magyar Szó 2021.

³⁴ MTI 2010.

hogy marad a kedvezményes ár, mivel 2022 májusában további fél évre megegyeztek a nyomott ár használatáról.

A harmadik lehetőség az eddigi külpolitika folytatása, vagyis mindkét fél irányába ígéretek hangoztatása. Úgy tűnik, hogy jelenleg ez az opció lesz az, amely tovább folytatódik. Hallgatólágosan az EU sem kényszeríti Szerbiát a külpolitika harmonizálására, Szerbia sem törekszik példát mutatni ezen a téren. Sőt az ország vezetése valójában a hintapolitikában látja a gazdasági fejlődés lehetőségét is, mivel általuk közvetetten az uniós szereplők is el tudnak jutni az orosz partnerekhez.

Következtetések

A szerb külpolitikát évszázadok óta a kettősség jellemezte a Kelet és a Nyugat vetélkedésével. A dinasztiák harca egyben a nagyhatalmak sakktáblájává is tette a térséget. Az oroszokhoz fűződő baráti és dacsövetségnek társadalmi hagyományai vannak, viszont gazdasági megalapozottsága már nincs. Az Európai Unió vált az elmúlt évtizedekben Szerbia legfontosabb szövetségésévé, ami a politikai és a gazdasági kapcsolatok exponenciális növekedését is jelenti. Az orosz–ukrán háború nehéz helyzetbe hozta a szerb vezetést, mivel egy kampány kellős közepén kellett (volna) megnyilatkozni és „oldalt” választani. Szerbia igyekezett a végsőkig kitartani és olyan szankciókhoz csatlakozni, amelyek túl általánosak, de gazdasági és főbb politikai veszteségek nélkül elfogadhatóak. Az ország előtt különböző irányok jelennek meg az EU-integrációtól történő elforduláson át az oroszokkal történő szakításig, vagy akár a jelenlegi kettős politika további alkalmazása. Az elmúlt hónapok tapasztalata azt mutatja, hogy az oroszokkal szakítani nem lehet, mert a társadalom megbünteti azokat, akik nyíltan bírálják őket, viszont gazdaságilag az EU-tól függ már az ország. A legnagyobb esélye az eddigi hintapolitika folytatásának van, amely minden érdekelt fél hallgatólágos beleegyezésével és türéseivel zajlik tovább. A kérdés már csak az, hogy a gazdasági érdekek mennyiben írhatják felül az erkölcsi elveket.

Felhasznált irodalom

- 168/MTI (2022): Belgrád továbbra sem csatlakozik az Oroszország elleni szankciókhoz. *168.hu*, 2022. február 25. Online: <https://168.hu/kulfold/belgrad-tovabbra-sem-csatlakozik-az-orosz-szankciokhoz-227654>
- AMBRUS-NAGY Boglárka (2022): Hiába a légtérzár, az oroszok megaltatták a kiskaput az EU-ba. *Napi.hu*, 2022. március 11. Online: www.napi.hu/nemzetkozi-vallalatok/szerbian-keresztul-vezet-az-oroszok-utja-az-unioba.748032.html
- BERENCSI Gábor (2013): Szerb–orosz gazdasági kapcsolatok – gazdasági racionalitás vagy reálpolitika? *MKI Elemzések*, E-2013/1. Online: https://kki.hu/assets/upload/Elemzesek_2013_01_Szerb-orosz_gazdasagi_kap_.pdf
- CSORBA Anita (2022): Megjött a szerbiai választások előzetes eredménye is. *Blikk*, 2022. április 4. Online: www.blikk.hu/aktualis/politika/szerbia-valasztas-elozetes-eredmenyek/qjwefw9
- EU in Serbia [é. n.]: *Trade*. Online: <https://europa.rs/trade/?lang=en#:~:text=The%20EU%20is%20traditionally%20Serbia%27s,EUR%2014%20billion%20in%202021!>
- Euronews (2022): EU-s diplomáták: Szerbiának választania kell, ki mellett áll. *Euronews*, 2022. április 13. Online: <https://hu.euronews.com/2022/04/13/eu-s-diplomatak-szerbianak-valasztania-kell-ki-mellett-all>
- Európai Tanács (2022): *Az Európai Tanács rendkívüli ülése, 2022. február 24.* Online: www.consilium.europa.eu/hu/meetings/european-council/2022/02/24/
- Hvg.hu (2022): 193 ENSZ-tagállamból csak öten nem szavazták meg az Oroszországot elítélő határozatot. *Hvg.hu*, 2022. március 2. Online: https://hvg.hu/vilag/20220302_ensz_oroszorszag_rendkivuli_kozgyules
- JOZWIAK, Rikard (2022): Brüsszeli blog: Szerbia, az EU vakfoltja. *Szabad Európa*, 2022. március 19. Online: www.szabadeuropa.hu/a/brusszeli-blog-szerbia-az-eu-vakfoltja/31759450.html
- KOMÓCSIN Sándor (2022): Szerbia orosz energiafűggségben vergődik. *Napi.hu*, 2022. április 19. Online: www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/szerbia-orosz-energia.750654.html
- Magyar Szó (2021): A következő fél évben biztosan nem emelkedik az orosz gáz ára Szerbia számára. *Magyar Szó Online*, 2021. november 25. Online: www.magyarszo.rs/hu/4785/kozelet/254892/A-k%C3%B6vetkezo%C5%91-f%C3%A9l-%C3%A9vben-biztosan-nem-emelkedik-az-orosz-g%C3%A1z-%C3%A1ra-Szerbia-sz%C3%A1m%C3%A1ra.htm
- Magyar Szó (2022): Szerbiába látogat az USA külügyi képviselője. *Magyar Szó Online*, 2022. április 25. Online: www.magyarszo.rs/hu/4910/kozelet/263751/Szerbi%C3%A1ba-l%C3%A1togat-az-USA-k%C3%BCl%C3%BCgyi-k%C3%A9pvisele%C5%91je-Belgr%C3%A1d-USA-Pristina.htm
- MTI (2010): Jelentős gázár emelés lehet Szerbiában. *Energiainfo*, 2010. szeptember 26. Online: energiainfo.hu/jelentos_gazar_emeles_lehet_szerbiaban-22421/
- Népszava (2017): Kiket és mire képeztek ki Szerbiában? – Vizsgálatot követel az LMP. *Népszava*, 2017. július 18. Online: https://nepszava.hu/1135040_kiket-es-mire-kepeztek-ki-szerbiaban-vizsgalatot-kovetel-az-lmp
- ÖRDÖGH Tibor (2019): Szerbia közeledése az Európai Unióhoz. In KOLLER Boglárka – ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Budapest: Dialóg Campus, 173–188.
- Politika.rs (2022): Више од 80 одсто грађана Србије против санкција Русији и уласка у НАТО. *Политика*, 2022. május 20. Online: www.politika.rs/articles/details/507677
- SIPOSHEGYI Zoltán (2022): A szerbek többsége nem kér az EU-ból. *Euronews*, 2022. április 21. Online: <https://hu.euronews.com/2022/04/21/a-szerbek-tobbsege-nem-ker-az-eu-bol>

- SZABÓ Gyula (2022): A szerbek léket üthetnek a szankciókon? *Index*, 2022. március 7. Online: <https://index.hu/gazdasag/2022/03/07/haboru-orosz-ukran-konfliktus-oroszorszag-serbia/>
- SZMSZ (2019): Vučić: A szerbiai hírszerzés széles körű orosz kémtevékenységet leplezett le. *Szabad Magyar Szó*, 2019. november 22. Online: <https://szmsz.press/2019/11/22/vucic-a-serbiai-hir-szerzes-szeles-koru-orosz-kemtevenyseget-leplezett-le/>
- SZMSZ (2022a): Moszkva elégedett Szerbia álláspontjával. *Szabad Magyar Szó*, 2022. február 26. Online: <https://szmsz.press/2022/02/26/moszkva-elegedett-serbia-allaspontjaval/>
- SZMSZ (2022b): Szerbia döntése hatással lesz az EU-val való kapcsolatokra. *Szabad Magyar Szó*, 2022. február 26. Online: <https://szmsz.press/2022/02/26/szerbia-dontese-hatas-sal-lesz-az-eu-val-valo-kapcsolatokra/>
- SZMSZ (2022c): Horvát külügyminiszter: Szerbia viselkedése tarthatatlan, Belgrádnak döntenie kell! *Szabad Magyar Szó*, 2022. április 11. Online: <https://szmsz.press/2022/04/11/horvat-ku-lugyminiszter-serbia-viselkedese-tarthatatlan-belgradnak-dontenie-kell/>
- SZMSZ (2022d): „Szerbiának szankciókat kell bevezetnie Oroszországgal szemben, ha az EU része akar lenni”. *Szabad Magyar Szó*, 2022. április 12. Online: <https://szmsz.press/2022/04/12/szer-bianak-szankciokat-kell-bevezetnie-oroszorszaggal-szemben-ha-az-eu-resze-akar-lenni/>
- SZMSZ (2022e): Szerbia 200 millió eurós támogatástól eshet el, ha nem vezet be szankciókat Orosz-ország ellen. *Szabad Magyar Szó*, 2022. május 4. Online: <https://szmsz.press/2022/05/04/szerbia-200-millio-euros-tamogatastol-eshet-el-ha-nem-vezet-be-szankciokat-oroszorszag-ellen/>
- SZMSZ (2022f): Brnabić: Oroszország azt teszi most Ukrajnával, amit a nagyhatalmak tettek Szer-biával 1999-ben. *Szabad Magyar Szó*, 2022. május 23. Online: <https://szmsz.press/2022/05/23/brnabic-oroszorszag-azt-teszi-most-ukrajnaval-amit-a-nagyhatalmak-tettek-serbia-val-1999-ben/>
- Trading Economics [a]: *Serbia Exports by Country*. Online: <https://tradingeconomics.com/serbia/exports-by-country>
- Trading Economics [b]: *Serbia Imports by Country*. Online: <https://tradingeconomics.com/serbia/imports-by-country>
- Vajdaság Ma (2021): Négy új fejezetet nyitottak meg a Szerbia-EU tárgyalásokban. *Vajdaság Ma: Délvidéki Hírportál*, 2021. december 14. Online: <https://m.vajma.info/cikk/szerbia/30954/Negy-uj-fejezetet-nyitottak-meg-a-Szerbia-EU-targyalasokban.html>